

Μακεδονικά

Τόμ. 12 (1972)

Αφιερύεται εις την μνήμην Γεωργίου Θεμελή, Χαραλάμπους Λέκα

Δημητρίου Κ. Σαμσάρη, Η Κοινότης του Αγίου Πνεύματος Σερρών επι Τουρκοκρατίας (Ιστορία-Τοπογραφία-Κοινοτικός βίος-Γλωσσικά και Ιστορικά Έγγραφα)

Δέσποινα Γιαράλη-Παπαδοπούλου

doi: [10.12681/makedonika.1033](https://doi.org/10.12681/makedonika.1033)

Copyright © 2015, Δέσποινα Γιαράλη-Παπαδοπούλου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γιαράλη-Παπαδοπούλου Δ. (1972). Δημητρίου Κ. Σαμσάρη, Η Κοινότης του Αγίου Πνεύματος Σερρών επι Τουρκοκρατίας (Ιστορία-Τοπογραφία-Κοινοτικός βίος-Γλωσσικά και Ιστορικά Έγγραφα). *Μακεδονικά*, 12, 538-540. <https://doi.org/10.12681/makedonika.1033>

τὴν ἐποχὴν Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ¹. Εἰς ταῦτα δεῶν νὰ προστεθῆ 1) καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Γρ. Παπαμιχαήλ συγγραφέν, ἀλλὰ μὴ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ ἰδίου, ἄρθρον²: Ἡ ἀνθελληνικὴ μονορροδοξία τῶν Ρώσων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος καὶ Μαξίμος ὁ Γραικός (Ὁμιλία ρηθεῖσα ἐν τῇ Αἰθουσῇ τῆς Ἀκαδημίας κατὰ τὴν ἑκτακτον αὐτῆς συνεδρίαν τῆς 10 Μαΐου 1947), «Ἐκκλησία» (Ἀθηνῶν), τ. ΚΔ' (1947) σ. 230-232, 243-246, 264-266, 293-295 καὶ ἀνάτυπον, Ἀθῆναι (τύποις «Φοῖνικος») 1947, σ. 31. 2) Ι. Ὁρ. Καλογήρου, Περί τὴν ὑπὸ τοῦ Bernhar Schultze, S. J., κριτικὴν ἐξέτασιν Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ ὡς Θεολόγου (Ἀριστοτέλειον Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς ἐκδομένη ὑπὸ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, τόμος ἐνδέκατος, σ. 213-265), Θεσσαλονίκη 1966. 3) Π. Κανελόπουλος, Ἱστορία τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος, μέρος δευτέρον, τεύχος α', Ἀθῆναι 1968 (περὶ Μαξίμου σ. 90-131). 4) Κ. Κ. Παπουλίδης, Δύο χειρόγραφα Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, «Ἀπόστολος Ἀνδρέας» (Κωνσταντινουπόλεως), 31.5.1961. 5) Κ. Κ. Παπουλίδης, Ἄγνωστα ἔργα Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» (Θεσσαλονίκης), τ. 69 (1966), σ. 255-259.

Καὶ ἐπειδὴ ὁ Α. Ι. Ivanov ἀναφέρει εἰς τὴν βιβλιογραφίαν καὶ λήμματα ἐξ ἔγκυκλοπαιδείων μὴ ἑλληνικῶν³, ἄς μοι ἐπιτραπῆ νὰ συμπληρώσω καὶ τὰ σχετικὰ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας τῆς πρὸ τοῦ 1969 (χρονολογίας τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἔργου τοῦ Α. Ι. Ivanov): 6) Ἀνωμόμου, Μαξίμος ὁ Γραικός, Γενικὴ Παγκόσμιος Ἐγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος-Λαρούς» (Ἀθῆναι), τ. 9 (1963), σ. 750. 7) Ἀνωμόμου, Μαξίμος ὁ Ἁγιορείτης, Νεώτερον Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν «Ἡλίου» (Ἀθῆναι), τ. 12 (ἄ.ἐ.), σ. 967. 8) Ν. Α. Βέη, Μαξίμος ὁ Ἁγιορείτης, Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη (Ἀθῆναι), τ. 9 (1930), σ. 134. 9) Σ. Ι. Βουτρά, Μαξίμος ὁ Ἁγιορείτης, Λεξικὸν Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας, τ. 4, Κωνσταντινούπολις 1881, σ. 498-499. 10) Γρ. Παπαμιχαήλ, Μαξίμος ὁ Ἑλλην, Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδειᾳ, ἔκδ. δευτέρα (Ἀθῆναι), τ. 16 (ἄ.ἐ.), σ. 651 καὶ 11) Β. λ. Ι. Φεϊδά, Μαξίμος ὁ Γραικός, «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια» (Ἀθῆναι), τ. 8 (1966), σ. 627-632.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Κ. ΠΑΠΟΥΛΙΔΗΣ

Δημητρίου Κ. Σαμσάρη, Ἡ Κοινότης τοῦ Ἁγίου Πνεύματος Σερρῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας (Ἱστορία-Τοπογραφία-Κοινοτικὸς βίος-Γλωσσικά καὶ Ἱστορικὰ Ἐγγραφα), Θεσσαλονίκη 1971, 8ο, σελ. 159 καὶ 12 πίνακες ἐκτὸς κειμένου.

Πολλοὶ καὶ διάφοροι εἶναι οἱ λόγοι ποὺ ὀδηγοῦν τὸν ἐρευνητὴ πρὸς μὴ ἢ πρὸς ἄλλη κατεύθυνση ἐρευνας. Τοῦ κ. Δ. Σαμσάρη οἱ λόγοι ἦταν δύο: ἡ ἀνακάλυψις ἀπὸ τῆ μὴ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1967 σημαντικοῦ προϊστορικοῦ οἰκισμοῦ στὴν Κοινότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τῆς Περιοχῆς Σερρῶν, κὶ ἡ ἀνεύρεσις σπουδαίων ἀνεκδότων κωδικῶν τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας ἀπὸ τὴν ἄλλη. Καὶ στάθηκαν, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς βεβαιώνει,

1. Δεῶν νὰ σημειωθῆ διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ θέματος, ὅτι ὁ Α. Ι. Ivanov παραλείπει εἰσεῖτι καὶ τὸν Κ. Σάθαν (Νεοελληνικὴ Φιλολογία..., Ἀθῆναι 1868, πρβλ. περὶ Μαξίμου σ. 124-126).

2. Καὶ τοῦτον, διότι, ἐνῶ ἡ ἀναφερομένη μονογραφία τοῦ Γρ. Παπαμιχαήλ φέρει ἔτος ἐκδόσεως τὸ 1950, ἐν τούτοις αὐτὴ συντάγη καὶ ἐξετυπώθη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, ὅτε ἡ Ἑλλάς ἐτέλει ὑπὸ ξενικὴν κατοχὴν. Πρβλ. καὶ αὐτόθι σ. 6-7.

3. Πρβλ. σ. 234 ὑπ' ἄριθμ. 39 καὶ 44 λήμματα ἐκ τοῦ Dictionnaire de Théologie Catholique καὶ τῆς Enciclopedia Italiana ἀντιστοιχῶς.

αυτά τὰ δύο συμβάντα τὰ κίνητρα, γιὰ ν' ἀρχίσῃ τὴν ἔρευνα τῆς τόσο παραμελημένης ἱστορικῆς Κοινότητος.

Τὴ μελέτῃ προλογίζει ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς δίνοντας σὲ πολλὴ γενικὴς γραμμὲς καὶ τὸ διάγραμμά της. Ἀκολουθεῖ «Εἰσαγωγικὸν μέρος» τοῦ ὁποίου τὰ κεφ. Α' (σ. 11-14) καὶ Β' (σ. 14-17) ἀναφέρονται ἡ γεωγραφικὴ θέση τῆς Κοινότητος καὶ οἱ διάφορες ὀνομασίες της σὲ προηγουμένους ἱστορικὲς ἐποχές. Στὸ Γ' κεφ. τῆς εἰσαγωγῆς (σ. 17-22) ὁ κ. Σαμάρης προβαίνει, καθὼς λέγει, σὲ σύντομη «ἀπεικόνισιν» (γιατὶ λείπουν οἱ θετικὲς ἱστορικὲς καὶ ἀρχαιολογικὲς πληροφορίες) τῆς ἱστορίας τῆς Κοινότητος, παρόλως ὅμως τὶς σωστὲς προσπάθειες τοῦ συγγραφέα δὲν μᾶς γίνονται τελικὰ σαφῆ οὔτε ἡ ἱστορικὴ καταγωγή της οὔτε καὶ αὐτὴ ἢ προέλευση τῆς ὀνομασίας της διὰ μέσου τῶν αἰῶνων.

'Η κυρίως μελέτῃ ἀρχίζει ἀμέσως ἔπειτα, διαιρεμένη σὲ Α' μέρος (σ. 22-73) καὶ Β' μέρος (σ. 75-107).

Τὸ Α' μέρος τῆς κυρίως μελέτης, χωρισμένο σὲ ἑννέα κατατοπιστικὰ κεφάλαια, περιλαμβάνει γενικὰ τὸν πολιτικὸν, κοινωνικὸν, θρησκευτικὸν, οἰκονομικὸν καὶ πνευματικὸν βίον τῆς Κοινότητος. Ἀρχίζει ἀπὸ τὴν τουρκικὴν κατάκτηση θέτοντας ὡς χρονικὸ ὄριο τὴν ἄλωση τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν (1371), συνεχίζει μὲ τὴν διοικητικὴν καὶ δημογραφικὴν κατάστασι ἐπὶ τουρκοκρατίας, γιὰ νὰ σταθῇ λίγο περισσότερο στὴν τοπικὴ αὐτοδιοίκησι. Στὸ τελευταῖο αὐτὸ κεφάλαιον ὁ συγγραφεὺς ἀντλώντας ἀπὸ διάφορες ἀνεκδότους ἱστορικὲς πηγὰς, ποὺ διασώθηκαν στὸ χωριό, καὶ ἀπὸ πληροφορίες (κυρίως γιὰ τὴν τελευταία δεκαετία τῆς τουρκοκρατίας) ἠλικιωμένων κατοίκων του, περιγράφει μὲ σαφήνεια ὅλα ὅσα ἀφοροῦν στὸ μηχανισμό τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως, ὅπως τὸ σκοπὸ τῆς ὑπάρξεως τῆς κοινότητος, τὶς συνελεύσεις τῶν μελῶν της, τὰ διοικητικὰ ὄργανα (προεστοί, πρόκριτοι, μουχτάρης, πρωτόγερος, ἐκκλησιαστικοὶ ἐπίτροποι) καὶ τὶς ὑποχρεώσεις τους ἀπέναντι στὸν κατακτητὴ καὶ στοὺς ὑποδοῦλους.

'Ενδιαφέρον παρουσιάζει τὸ Δ' κεφ. «Γεωργικὸς βίος τῶν κατοίκων» (σ. 39-43), στὸ ὁποῖο σὲ τέσσερες παραγράφους ὁ συγγρ. περιγράφει τὶς μικρὲς καλλιέργειες, δίνοντας τὴν πρέπουσα σημασίαν εἰς βιβακκοκαλλιέργειαν, τὴ σπουδαιότερη πλουτοφόρον πηγὴ τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας στὴν περιοχὴ αὐτή. Ἀναφέρει ἐπίσης τὴν ἐλάχιστην κτηνοτροφικὴ ἐνασχόληση τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ.

Τὰ περὶ φορολογίας κεφ. Ε' καὶ ΣΤ' (σ. 44-52) διαιρεμένα ἀπ' τὸ συγγρ. σὲ κατηγορίες, ὅπως τακτικοὶ-ἐκτακτοὶ φόροι, τοπικὰ δασίματα στὸν ἀγὰ (ἀγαλίκια, μαγιστραμλίκια, μπαξίσια), δαπάνες φιλοξενίας τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ πολλὰ ἄλλα ἔξοδα τῆς Κοινότητος γιὰ τὸ μῆν, μαρτυροῦν πόσο δύσκολὴ εἶχε γίνοι ἡ ζωὴ τῶν κατοίκων τῆς Κοινότητος στοὺς τελευταίους αἰῶνες τῆς τουρκοκρατίας (19ο καὶ ἀρχὲς 20οῦ) ὡς τὴν ἀπελευθέρωσιν.

Μὲ ὥραϊον τρόπο παρουσιάζεται ἀπὸ τὸν κ. Σαμάρη καὶ ἡ οἰκονομικὴ κατάστασι τῆς Κοινότητος στοὺς ἴδιους αἰῶνες (σ. 53-57). Παραθέτει ὁ συγγρ. πίνακες μὲ ἐτήσιους προϋπολογισμοὺς, ἔσοδα-ἔξοδα τῆς Κοινότητος καὶ πολλὰ σωστὰ συγκρίνει τὴν ἀγοραστικὴν ἀξίαν τῶν νομισμάτων τῆς ἐποχῆς, γροσίων καὶ παρὰδων, μὲ τὴν διατίμησι διαφόρων προϊόντων καὶ εἰδῶν διατροφῆς. Ἐπίσης ὥραϊα ἐξιστορεῖ ὁ συγγρ. (σ. 58-67) τὴν κοινωνικὴν καὶ πνευματικὴν ζωὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ποὺ ἀνέπτυξε λαμπρὴν δράσιν στοὺς ἐξεταζόμενους αἰῶνες μὲ τὴν συντεχνίαν τῶν γεωργῶν, τὰ φιλοπρόδοα σωματεῖα «Φιλοκαλία» καὶ «Συνδρομῆ» καὶ τὸ σχολεῖον του, ποὺ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ἀρρεναγωγεῖον καὶ παρθεναγωγεῖον.

Τὸ ὑποκεφάλαιον 2, «Ἐπανάστασις 1821» (σ. 67-70) τοῦ Θ' κεφ. «Ἡ Κοινότης εἰς τοὺς ἀπελευθερωτικὸς ἀγῶνας τοῦ Ἑλληνισμοῦ» μᾶς φαίνεται κάπως ἀοριστολογικὸ-ὑποθετικὸν, γιὰτὶ ὁ συγγρ., χωρὶς νὰ παρουσιάσῃ ἀδιάσειστα ἱστορικὰ ντοκουμέντα, προσπαθεῖ ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα, θὰ λέγαμε, νὰ προβῇ σὲ ἱστορικὲς διαπιστώσεις. Ἐπειδὴ δηλ. ὁ Ν. Κασομούλης στὰ «Ἐνθυμημάτων» του (τ. 1, σ. 136) λέγει ὅτι «...οἱ χωριάται τῶν Σερρῶν ἦσαν προδιατεθειμένοι...», ὁ κ. Σαμάρης γράφει μὲ τὴν σειράν του, ὅτι: «Καὶ εἰς τοὺς «χω-

ρίατος» αυτούς θά πρέπει νά συγκαταλέξωμεν ὡς πρῶτους καί καλλιτέρους τοὺς κατοίκους τοῦ ὑπὸ μελέτην χωρίου.» καί «δὲν θά εἴμεθα μακράν τῆς πραγματικότητος, ἐὰν μεταξὺ τῶν στρατολογηθέντων Δοβιστινῶν καί Σερραίων... ἀναζητήσωμεν καί νέους ἐνθέρμους ἐκ τῆς Κοινότητος τοῦ 'Αγίου Πνεύματος».

Μὲ τὴν πληροφορία τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Κοινότητος (29 'Ιουνίου 1913) τελειώνει τὸ Α' μέρος τῆς μελέτης.

Τὸ Β' μέρος τῆς μελέτης παρουσιάζει μεγαλύτερη ποικιλία σὲ ὄψη. Στὴν ἀρχὴ ὁ συγγρ. δίνει πληροφορίες γιὰ τέσσερα — ἀπὸ τὰ σημαντικότερα προφανῶς — πρόσωπα τοῦ χωρίου, τοὺς Χατζῆ 'Αντώνη Δημητρίου ποῦ διετέλεσε προεστῶς τῆς Κοινότητος ἀπ' τὸ 1790 ὡς τὸ 1813, Θωμᾶ Παπαϊοκονόμου, ἀρχιμανδρίτη (1915) καί πράκτορα τοῦ «ἐν Σέρραις 'Ελληνικοῦ Προξενείου» κατὰ τὸν Μακεδονικὸ ἀγῶνα, Δημήτριο Παπαζαχαρίου, δάσκαλο καί συγγραφέα μὲ δράση στὴ Μ. 'Ασία καί τὴν πατρίδα του, καί 'Ιωάννη Τέγου, δάσκαλο, ποῦ ἀσχολήθηκε ὁμοσ μὲ τὸ ἐμπόριο.

Τὸ κεφ. Β' (σ. 79-94) περιλαμβάνει τὰ ἱστορικὰ μνημεῖα τῆς ἐξεταζόμενης ἐποχῆς στὴν περιοχὴ, ποῦ δὲν εἶναι ἄλλα ἀπ' τὸ ναὸ τῆς 'Αγίας Παρασκευῆς (ἔτος ἰδρύσεως 1805), τὸ ναὸ τῶν 'Αγίων Κων/νου καί 'Ελένης (1872), τὸ ἐξωκκλήσι τοῦ Προφήτου 'Ηλιού (1911) καί τὴ Μονὴ τοῦ 'Αγίου Πνεύματος ἢ ὅπως ἄλλιως λέγεται 'Αγίας Τριάδος (1857). 'Η περιγραφὴ τῶν ἱστορικῶν αὐτῶν μνημείων περιέχει, χωριστὰ γιὰ τὸ καθένα, τὸ ἱστορικὸ τῆς ἰδρύσεώς του (σῶζονται μέχρι σήμερα οἱ ἐπιγραφὰς μὲ τοὺς κτίτορες ἢ δωρητές), τὴν ἀρχιτεκτονικὴν του, τὶς τοιχογραφίες του, τὶς φορητὰς εἰκόνες του (μὲ ἀκριβεῖς περιγραφὰς τῶν), τὰ ἀφιέρωματα καί ἐπὶ πλέον γιὰ τὴ Μονὴ τοῦ 'Αγ. Πνεύματος ἓνα πίνακα τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεώς της τῶν ἐτῶν 1891-1912.

Στὸ Γ' κεφ. (σ. 95-97) γίνεται μνεῖα τριῶν «Παλαιοχωρίων» τῆς περιοχῆς τοῦ 'Αγίου Πνεύματος (Ζελί, Ράχοβα καί Δράνοβα), ποῦ ἔχουν πιά διαλυθῆ. Στὸ Δ' τέλος κεφ. «Γλωσσικά: Τοπωνύμια» (σ. 98-108), ἀπὸ τὰ γλωσσικὰ μνημεῖα τῆς Κοινότητος δίνει ὁ συγγρ. σὲ ἀλφαβητικὴν σειρὰ κατάλογο τῶν τοπωνυμίων.

Τὸ μεγαλύτερο ὁμοσ ἐνδιαφέρον, κατὰ τὴ γνώμη μας, παρουσιάζει τὸ «Παράρτημα» (σ. 109-154) μὲ τὸ κοινοτικὸν κατάστιχο καί τὰ ἀνέκδοτα δικαιοπρακτικὰ καί λοιπὰ ἔγγραφα. Τὸ κοινοτικὸν κατάστιχο (σ. 111-128) εἶναι τῶν ἐτῶν 1807-1813 καί σὲ 28 σελίδες, ἀριθμημένους ἀπὸ τὸ συγγρ. περιέχει καταστρώσεις ἰσολογισμῶν τῆς Κοινότητος, καταγραφὰς κοινοτικῶν χρεῶν καί εἰσπράξεων καί οἰκονομικοὺς ἀπολογισμοὺς τοῦ προεστῶτος Χ' 'Αντ. Δημητρίου. Τὰ ὑπόλοιπα ἀνέκδοτα ἔγγραφα, 9 τὸν ἀριθμὸ, εἶναι τρία πωλητήρια τῶν ἐτῶν 1865-1880 καί 1891, ἓνα ἐξοφλητικὸ τοῦ ἔτους 1880, ἓνα συμφωνητικὸ τοῦ 1888, ἓνα πιστοποιητικὸ τοῦ «ἐν Σέρραις 'Ελληνικοῦ Προξενείου» καί ἐπιστολὰς τῶν ἐτῶν 1870, 1883 καί 1904 ἕως 1912.

'Η μελέτη κλείνει μὲ τὴν παράθεση τῆς πλούσιας βιβλιογραφίας (σ. 137-142), ποῦ χρησιμοποιεῖ ὁ συγγρ. στίς παραπομπὰς, εὔρετηρίου (σ. 143-154), περιχομένου καί 12 πινάκων, ἐκτὸς κειμένου, μὲ φωτογραφίες, τοπωνυμικὸν χάρτη, τοπογραφικὸν σκαρίφημα καί φωτοτυπίες μερικῶν ἀπὸ τὰ ὡς τώρα ἀνέκδοτα ἔγγραφα.

Τελειώνοντας τὴν παρουσίαν τοῦ ἔργου τοῦ κ. Σαμσάρη πιστεύομε ὅτι ὁ συγγρ. πέτυχε βασικὰ τὸ σκοπὸν του, παρόλο ποῦ, ὅπως κι ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, λείπουν οἱ ἐπαρκεῖς ἱστορικὲς καί ἀρχαιολογικὰς μαρτυρίες, καί ἐλπίζομε ὅτι τὸ ἔργο του θά ἀποτελέσῃ παράδειγμα πρὸς μίμηση γιὰ μιὰ πιὸ ἐπισταμένη ἔρευνα καί μελέτη τῆς ἱστορίας καί ἄλλων κοινοτήτων τῆς Μακεδονίας.